

Ruimte maken voor herstel

Ruimte maken voor herstel

*Mijn ontwikkeling
als psychiater in de
langdurende zorg
1976 – 2020*

Jos Dröes

Ruimte maken voor herstel

Mijn ontwikkeling als psychiater in de langdurende zorg (1976-2020)

Jos Dröes

ISBN 978 90 8560 170 8

NUR 875/740

BISAC MED105000

THEMA MKL

© 2022 Uitgeverij SWP Amsterdam/Jos Dröes Dirksland

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvo.nl UvO@cedar.nl.

Inhoudsopgave

Vooraf	7
1 Kinderjaren, school en studie	9
2 Opleiding tot psychiater	21
3 Endegeest	38
4 Beschut Wonen	51
5 Op zoek naar een andere visie	75
6 Rehabilitatie	93
7 Rehabilitatie en de psychiater	116
8 Herstel	135
9 Veranderingen van behandeling en rehabilitatie in herstelondersteunende zorg	149
10 De integratie van herstel, behandeling en rehabilitatie	171
11 De rehabilitatie van het subjectieve	185
Naschrift	192
Dankwoord	197
Afkortingen	198

Vooraf

Bij het schrijven van deze herinneringen viel het me op dat vrijwel geen van de omgevingen waarin ik in mijn psychiatrische loopbaan heb gewerkt nog bestaat.

De Jelgersmakliniek is gesloten. Het psychiatrisch ziekenhuis Endegeest, gelegen in het park van het gelijknamige kasteel, is verdwenen en vervangen door voorzieningen van Rivierduinen in Leiden. Het crisiscentrum Den Haag bestaat niet meer. Van de Bavo in Noordwijkerhout zijn op het moment dat ik dit schrijf alleen nog de Beschut Wonen-wijk, de Hafakker en een verloederd, dichtgetimmerd voormalig hoofdgebouw over. Het Clemenshuis is gesloopt. De Bavo is verhuisd naar Rotterdam. Daar fuseerde hij eerst met de Riagg's RNO en Centrum West, later ook met de Riagg Zuid tot Bavo Europaort en ging uiteindelijk op in Parnassia – eerst nog Parnassia Bavo genoemd, maar al spoedig alleen Parnassia. De sociowoningen in Capelle staan er nog, maar hebben een andere functie gekregen. Dat geldt ook voor het gebouw van het Rehabilitatiecentrum Zevenkamp. De vestigingen aan de Heemraadssingel zijn verkocht.

Niet alleen de psychiatrische voorzieningen zijn verdwenen of verhuisd. Toen ik met de Stichting Rehabilitatie '92 begon, was ze gehuisvest aan de Westersingel in Rotterdam. Er volgden verhuizingen naar Utrecht, naar Bilthoven en ten slotte naar Woerden.

Het verleden is eigenlijk niet meer tastbaar aanwezig. Ik schrijf deze herinneringen ter ere van een hele generatie cliënten en hulpverleners die zich net als ik tegelijk bevrijd en verloren voelt wanneer ze omkijkt.

De vraag rijst natuurlijk of deze verdwijning van het verleden op toeval berust. Ik denk van niet. De teloorgang van werkvormen en gebouwen reflecteert een ontwikkeling in het denken over psychiatrische zorg en behandeling. Van intramurale onbeweeglijkheid naar een beweeglijke, variabele en grotendeels ambulante praktijk. Van het varen op diagnoses en behandeling naar gerichtheid op herstel en de ondersteuning daarvan.

'Hoe ben jij als psychiater toch verzeild geraakt in de herstelbeweging?' Die vraag is me vaak gesteld en in deze autobiografische aantekeningen wil ik die vraag zo goed mogelijk beantwoorden. Zoals voor de meeste psychiatrische geschiedenissen geldt ook voor dit document dat het een proces verslaat dat een product is van *nature* en *nurture*, van mijn individuele karaktertrekken en van gebeurtenissen in mijn omgeving die mijn werk hebben beïnvloed.

Ik denk dat veel collega's mijn verhaal geheel of gedeeltelijk zullen herkennen als rakend aan hun eigen ervaringen in de afgelopen decennia. Aan de andere kant zullen er ook elementen in voorkomen die sterk persoonlijk zijn of die verwijzen naar

specifieke lokale omstandigheden. Uiteindelijk is het mijn verhaal, niet meer en niet minder.

Het is me verder opgevallen dat ik weinig voorvallen en anekdotes kan vertellen. Ik ben geen dagboekschrijver en mijn persoonlijke wederwaardigheden zijn inmiddels in de nevelen van de tijd opgelost. Wat ik wel ter beschikking heb, zijn de artikelen die ik geschreven heb. Die artikelen zijn uitgegroeid tot de ruggengraat van mijn verhaal. Ze laten zien waar ik in bepaalde perioden mee bezig was. Ik zal er veel uit citeren.

Vooraf wil ik duidelijk maken dat dit boekje geen geschiedenisboek is. Het beschrijft niet de lotgevallen van het Beschut Wonen-project, de rehabilitatiebeweging of de herstelbeweging. Die lotgevallen zijn het decor waartegen de psychiatrische ontwikkeling van de schrijver zich voltrekt.

In mijn werklevens heb ik samengewerkt met heel veel anderen. In dit boekje noem ik veel namen, maar ongetwijfeld zijn er ook mensen ten onrechte niet vermeld. Hun bied ik hierbij excuus aan.

Natuurlijk zijn de patiënten, cliënten en ervaringsdeskundigen met wie ik heb mogen samenwerken voor mijn ontwikkeling bepalend geweest. Anekdotes over hen heb ik geanonimiseerd en bewerkt met behoud van de elementen die voor mij belangrijk zijn geweest.

1 KINDERJAREN, SCHOOL EN STUDIE

KINDERJAREN (1946-1958)

Het is nog niet zo gemakkelijk om te bepalen waar ik mijn verhaal zal beginnen. Ik zou kunnen beginnen bij mijn vroege jeugd omdat toen mijn karakter is gevormd en zich de basale overtuigingen hebben ontwikkeld waarmee ik het leven later tegemoet trad.

Ik ben de oudste van zeven kinderen in een rooms-katholiek gezin. Mijn vader kwam uit Den Haag en mijn moeder uit Rotterdam. Mijn moeder voelde zich in Amsterdam, waar wij woonden, niet thuis. Ze had een hekel aan de extraversie van Amsterdammers. 'Doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg' was een van haar favoriete uitdrukkingen.

Ik werd in 1946 geboren op een bovenhuis aan het Amsterdamse Sarphatipark. Daar heb ik tot mijn zesde gewoond. Het huis besloeg een verdieping met een huiskamer, een ouderslaapkamer, een keuken en een kleine kinderslaapkamer waar ik sliep met mijn broer Piet (één jaar jonger) en mijn zuster Attie (twee jaar jonger).

Van mijn tweede tot mijn vijfde jaar was mijn vader als dienstplichtig militair uitgezonden naar het toenmalige Nederlands-Indië in het kader van de tweede politio-nale actie. Mijn vader was arts, in het begin van de oorlog nog net afgestudeerd en aan het eind van de oorlog begonnen als internist in het Amsterdamse Onze Lieve Vrouwe Gasthuis. In 1948 vertrok hij naar Indië. Mijn moeder stond er in zijn afwezigheid alleen voor met eerst twee, later drie kleine kinderen en een minimaal inkomen. Ik denk dat ze veel met me praatte.

Toen mijn vader terugkwam, was zijn plaats als internist in het OLVG niet meer beschikbaar. Hij kreeg toen de gelegenheid zich te specialiseren in longziekten. Voor die specialisatie moest hij naar Bilthoven. Dat betekende: de aanschaf van een auto, een Skoda, en veel van huis zijn. In 1952 werd mijn zus Freda geboren en verhuisden we naar een groter huis.

Maar nee, zo'n begin als ik nu schrijf, zou alleen werken wanneer ik een brede autobiografie voor ogen zou hebben. Daarvoor zou ik een biografisch geheugen moeten hebben waarin ik feiten en gebeurtenissen scherp zou hebben opgeslagen. Maar mijn geheugen bestaat uit flarden en weinig precieze indrukken. Ik wil me in dit verhaal beperken tot mijn lotgevallen in de psychiatrie vanaf de jaren 70 van de vorige eeuw.

Toch kom ik er niet onderuit om een belangrijk fenomeen uit mijn lagereschooltijd te benoemen. Dat fenomeen heet angst. Ik leefde in die jaren in angst. Ik was bang voor honden en spinnen, bang voor de zwemles, bang voor jongens op school die me pestten. Ik had een diffuus gevoel van ongemakkelijkheid in mijn contacten met andere mensen.

In de jaren van mijn zesde tot mijn twaalfde woonden we in de Frans van Mierisstraat, in de concertbuurt, in een groot, somber maar statig stadshuis. Het huis bestond uit een souterrain waar de kinderen sliepen, een begane grond met twee grote kamers en suite en een eerste verdieping met ouderslaapkamer, badkamer en de praktijkruimte van mijn vader. Later sliepen mijn broer en ik op de eerste verdieping in een kleine kamer aan de voorkant van het huis.

Ik voelde me in dat huis erg op mijn gemak. Mijn moeder vond het donker en somber. Zij verlangde naar zonlicht. Mijn vader had het druk met zijn praktijk en barstte bij te veel stress flink uit. Achteraf denk ik dat hij in Indië misschien een posttraumatische stressstoornis had opgelopen. Over zijn belevenissen daar praatte hij nauwelijks, maar het was bekend dat hij er wel dreigende situaties had meegemaakt.

Mijn vader stond door dit alles op afstand, we liepen als kinderen nogal om hem heen. Mijn moeder was wel iemand om mee te praten. Ze kreeg in mijn lagereschooltijd nog drie kinderen: mijn zus Mariëlle, mijn broer Marc en mijn zus Rosemarie. Ze had veel hulp maar ook veel werk. Ik was intussen een bang jongetje, vooral buitenshuis. Ik zat op een lagere school aan de Heinzestraat (van de Eerste Katholieke Schoolvereniging), ik werd misdienaar in de Obrechtkerk en welp, later verkenner bij de Roelandgroep van dezelfde parochie. Ik was desondanks vaak bang. Die angst is nooit helemaal overgegaan.

Hebben de afwezigheid van mijn vader in mijn kleutertijd en mijn angstige stemming op de lagere school veel invloed op mijn latere leven gehad? Ik zou het niet weten. Ik heb grote bewondering voor mensen die zulke verbanden gemakkelijk kunnen zien. Maar ik weet het niet. Ik denk dat mijn voortdurende angst me wel heeft aangemoedigd om activiteiten op te zoeken die geen angst met zich mee-